

СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МОДЕЛІ “ПАМ’ЯТЬ” У СУЧАСНИХ МЕДІА

У статті досліджено семантичну модель “пам’ять” у сучасному медіапросторі. Основними компонентами її репрезентації є дискурс та текст (медіаповідомлення) як джерела семантичної інформації. Структура семантичної моделі “пам’ять” у медіапросторі представлена сукупністю ідентифікаційних компонентів семантичних об’єктів. Аксіологічний простір моделі “пам’ять” у медіа репрезентований семантичними детермінантами “пам’ятати, згадувати, пригадувати”, які функціонують на поверхневому та глибинному рівнях. Поверхневий рівень моделі визначається його дискурсивним призначенням та жанрово-видовими межами (емоційна, образна пам’ять; щоденник, життєва історія, спогади, мемуари, некролог тощо). Глибинний рівень ідентифікації семантичної моделі представлений функціональними предикатами або їх активністю в медіатексті, які характеризують різні процеси пам’яті (запам’ятовування, збереження, відтворення, пригадування, забування).

Ключові слова: дискурс, медіатекст, пам’ять, предикат, семантична модель, семантична інформація, семантичний об’єкт.

І. Вступ

На сьогодні однією з найбільш організованих соціальних систем інформаційного обміну є засоби масової інформації. Репрезентовані сукупністю медіаповідомлень/медіатекстів вони відображають світ соціальної реальності, творче “я” журналіста, несуть відбиток джерела інформації, створюються з урахуванням специфічних технологічних та комунікаційних особливостей того чи іншого каналу комунікації. Акумулюючи мовну, соціальну та культурно-історичну пам’ять, вони одночасно є джерелом пам’яті про факти, події, явища (соціальна пам’ять як функціональна основа формування дискурсу) і засобом образно-сміслового відтворення пам’яті (семантична пам’ять як комунікаційна система медіатексту). Відповідно специфіка репрезентації семантичних моделей “пам’яті” в медіа зумовлена двома основними чинниками: функціональним визначенням дискурсу, який змістовно-тематично формує дискурсну групу, та особливістю використання медіатекстуальних засобів, які на рівні поверхневих та глибинних предикатів дають змогу зарахувати текст до конкретних жанрово-видових форм. Так, за змістовно-тематичними ознаками до групи текстів пам’яттєвого дискурсу належать публікації, які виконують такі функції: ідентифікаційну (пам’ять дає змогу ідентифікувати соціальну етнічну належність), мобілізаційну (пам’ять про доблесних предків мобілізує у важкий час на подолання перешкод), психологічну (зміцнює психологічний стан, підтримує тонус діяльності при актуалізації прикладів минулого), виховна (історичні приклади дають змогу на кращих зразках

формувані характер), соціалізації (допомогає формувати необхідні для суспільства соціальні якості особи), політичну (формує й підтримує цивільну самосвідомість, прагнення зберегти державу, передану як спадщину предків), інтеграційну (об’єднує навколо загального історичного минулого громадян у єдине співтовариство, що має спільних предків, спільну історію, спільне віддання), етичну (формування та підтримка соціальної відповідальності, борг перед предками за збереження здобутого ними героїчними зусиллями), інституційну (формування й підтримка соціальних норм, міцність яких забезпечується тривалістю існування та спадкоємністю), інструментальну (є інструментом, механізмом для забезпечення інших функцій: спадкоємності, трансляції, мобілізації тощо), трансляції досвіду, культури (пам’ять дає змогу передавати досвід минулого від покоління до покоління, забезпечуючи цілісність і єдність нації, суспільства, сім’ї тощо), культурологічну (пам’ять є важливим компонентом культури суспільства), комунікаційну (пам’ять забезпечує зв’язок між людьми завдяки загальним символам і знакам, що зберігаються в пам’яті минулого досвіду) забезпечення спадкоємності поколінь (збереження цінностей культур, нації, сім’ї при зміні поколінь), історичну (збереження в пам’яті подій минулого), сакральну та меморіальну (сакралізація образів минулого), а також низку латентних функцій, що спонукають до формування масових настроїв – агресії, ностальгії тощо. На думку прихильників дискурсивної теорії соціальної пам’яті, вона є одним із механізмів функціонування дискурсу загалом. Завдяки соціальній пам’яті дискурс підтримується набуває поширення [3, с. 4–5].

II. Постановка завдання

Метою статті є виявлення структури та аналіз ідентифікаційних компонентів семантичної моделі “пам’ять” у сучасних медіа. Предметом дослідження є аксіологічний простір моделі, репрезентований семантичними маркерами “пам’ятати, згадувати, пригадувати”, які функціонують на поверхневому та глибинному рівнях.

III. Результати

Під терміном “семантична модель” розуміємо основоположний постулат кібернетики: “семантична модель – це аналог (приблизнений опис) процесу або явища, що зберігає їхній характерний зміст або риси, необхідні для вивчення й відображення взаємозв’язків між елементами системи (інформаційні, комунікаційні, організаційні, функціональні, управлін-

ня)”. За визначенням Г. Теслер, “семантична система – це осмислена інформація, необхідна для досягнення певних цілей”, під семантичною інформацією дослідник розуміє “виражені знаками відомості” [5, с. 7]. Семантична інформація має такі знакові форми, як:

1. Текстова (t-форма).
2. Аудіальна (s-форма).
3. Візуальна (g-форма).
4. Графічна (c-форма).

Структура семантичної моделі “пам’ять” у медіадискурсі представлена сукупністю ідентифікаційних компонентів семантичних об’єктів, де SO – це семантичні об’єкти: SO1 – журналіст як автор, або редакційна політика; SO2 – дискурс означений предикатами (лінгвістичні, комунікаційні, жанрові тощо); SO3 – аудиторія (рис. 1).

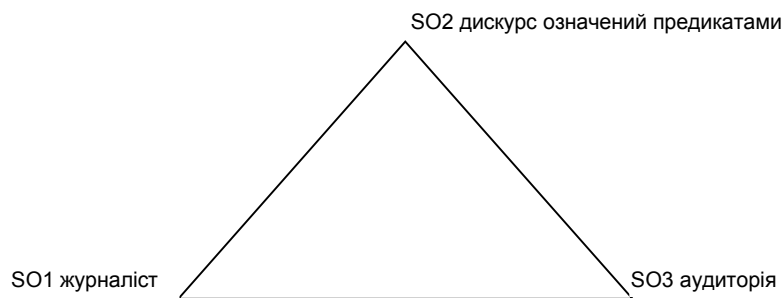

Рис. 1. Структура семантичної моделі

У поданій моделі семантичний об’єкт SO1, SO3 одночасно можуть бути джерелом первинної та передавачем первинної й вторинної семантичної інформації (SI); відповідно об’єкт SO2= SI (t, s, g, c) є семантичною інформацією. Для об’єкта SO3 семантична інформація може мати як первинну форму t, s, g, c, так і бути представлена різними комбінаціями семантичної інформації SO3= (st, tg, tc, st, sg, sc, gt, gs, gc, ct, cs, cg) – медіатекст у широкому розумінні. Медіатекст у семантичній моделі “пам’ять” представлений сукупністю семантичних детермінант (концептуальних кодів, за блок-схемою пам’яті Р. Аткінсона) і характеризується широким інструментарієм поверхневих (форма, жанр) та змістових кодувань інформації в медіатексті – предикатів.

Поверхневий рівень моделі визначається його дискурсивним призначенням та жанрово-видовими межами. Як зауважує П. Сорока, “єдине, що не старіє, – спогади, мемуари, чи не тому, що за своєю природою, за жанром вони приречені переборювати час, вони – саме переборення часу” [4, с. 106]. Таким чином, жанровими репрезентантами пам’яттєвого дискурсу в журналістиці є щоденник, життєва історія, спогади, некролог, мемуари, а також жанри аналітичної та публіцистичної групи, у яких використовують форми типізовано-символічного переказу як

способу трансляції (міфологізація, стереотипізація), наративний виклад загалом. До поверхневої структури медіатекстів у межах наведеної моделі належать і комунікаційні прийоми та технології, використані в тексті, зокрема: ретроспекція, аналогія, порівняння тощо, як стратегії трансляції дискурсу.

Видові характеристика моделі зумовлені призначенням виступу, тематикою й ступенем опосередкованості автора; відповідно в сучасному медіадискурсі виділяємо такі види пам’яті:

– емоційна пам’ять, яка надає можливість зберігати його автору емоції та почуття. Завдяки предметності почуттів – віднесеності до ситуації, що їх викликала, змістом емоційної пам’яті є не самі по собі почуття, а емоційно забарвлені події, які відбувалися в минулому. Краще за все утримуються в пам’яті глибоко пережиті, особливо неприємні події, позначені значними фізичними подразниками (посвист бомб, світло яскравого прожектора, здригання будинку, дзенькіт розбитих шибок тощо): “Перша атака “Граду”, це здається, початок липня, саме з Росії, і з цього часу нас почали засипати просто “Градом”. По [іншій] бригаді вже били “Ураганом” [6]; або високим рівнем збудження емоцій: “Сьогодні я згадую про ті дні, як про одні з найщасливіших днів мого жит-

тя. Це був такий емоційний підйом, така солідарність, така підтримка суспільства. Кияни, і не тільки кияни, приносили туди гори квітів” [16];

- образна пам'ять, яка відображає минуле у формі переважно зорових, слухових, нюхових, смакових, дотикових мнемічних образів: “На четвертий день голодування показали по телевізору. Я побачив, як мої товариші голодують, як їм погано під дощем і холодом, ніхто на них особливого уваги не звертає, а я тут п'ю, їм домашні ковбаси” [16]. “Пам'ять” у медіатексті набуває образності завдяки загальнономовним метафорам.

Як зазначалося вище, ідентифікаційними компонентами аксіологічного простору моделі “пам'ять” є її предикати або активність предикатів загалом, які характеризують різні процеси пам'яті (запам'ятовування, збереження, відтворення, забування). Предикати пам'яті, які означають збереження інформації чи її втрату, характеризуються, як правило, часовими показниками до цього часу, досі, сьогодні, вчора, завжди як зараз, уже, чомусь, які свідчать про те, що з часом з будь-яких суб'єктивних причин спогади можуть або зберігатися, або втрачатися, забуватися [2].

Розглянемо особливості функціонування цих предикатів: предикат **пам'ятати** має значення “тримати в пам'яті будь-які знання, навички, уміння, мати можливість завжди реалізувати їх на практиці” [1, с. 166], виражає процес збереження інформації: “Мало хто пам'ятає, що ми говорили, які вимоги висували, як говорили – але кілька людей сказали, що це вперше по українському телебаченню пролунало звертання по імені” [15]; предикат **згадувати, пригадувати**, безпосередньо виражає процес пригадування чи відтворення інформації: “Це, мабуть, було 5–6 жовтня. Приїхали ми рано, навіть метро ще не працювало, тому до Майдану дійшли пішки. Люди ще спали. Тільки охорона ходила. Пригадую, дуже холодно було. Нам дали якісь фуфайки” [16]; предикат **запам'ятати** – “закріпити у пам'яті результати почуттєвої і мисленнєвої діяльності свідомості (результати пізнання)” [1, с. 167]: “ЗАПАМ'ЯТАЙ, ДИТИНО, ПРО ТІ ЧАСИ... Ольга Степанівна бере до рук книжку Нестора Мизака “За тебе, свята Україно (Південне Надзбруччя у визвольних змаганнях ОУН-УПА)”. Уже напівсліпа, “читає” її, як сама каже, “навпомацки”. Гортаючи сторінки цього фундаментального дослідження, розпочинає власну розповідь” [18]; предикат **нагадувати, пригадувати** має значення “відновляти в пам'яті минулі події, явища, образи тощо”: “Пригадали найтрагічнішу сторінку нашої історії. Багато трагедій пережив наш народ, але страшнішого лиха, ніж

голод 30-х років, історія України не знає” [19]; предикат **збереження/зберегти** – “не втрачати почуття, властивість, пам'ять; залишати що-небудь для когось”: “Часткові дослідження, які були проведені закордонними інституціями, дозволяють говорити про те, що менша частина емігрантів прагне до збереження власної національної ідентичності (близько 25%)” [20]; **увіковічення** – “збереження у пам'яті” [1, с. 146]: “Депутати Нововолинської міської ради прийняли рішення про увіковічення пам'яті загиблих земляків на Майдані...” [22]; предикат **забувати** – “перестати пам'ятати кого-, що-небудь, не зберігати у пам'яті” [1, с. 137]: “Те, чого забувати не можна... До 74-х років початку масових розстрілів у Бабиному Яру” [21]; **викреслити** – “примушувати себе забути, не згадувати про кого-, що-небудь або вважати для себе не існуючим; видалити з пам'яті” [1, с. 112]: “Війну не можна викреслити з пам'яті ветеранів, що пережили атаки, тяжкі поранення, відчули радість перемоги. Ми завжди будемо пам'ятати про їхній героїчний подвиг” [23].

Предикати пам'яті належать й одночасно слугують засобами ідентифікації мнемічних комунікаційних прийомів запам'ятовування й забування, що використовуються у медіатексті як форми наказового процесу. До них належать своєрідні мовно-стилістичні конструкції, де автор вживає спонукальні (імперативні) речення, які виражають волю або намагання мовця закликати співрозмовника до якоїсь дії, наприклад, пам'ятати, згадати, забути тощо:

- а) **маємо пам'ятати**: “На жаль, Україна здобула незалежність уже в іншу епоху, але ми *маємо пам'ятати й свято вшанувати* ім'я кожного патріота, що боровся за єдину й незалежну українську державу” [7];
- б) **треба пам'ятати**: “Свою історію *треба пам'ятати*. У київській галереї “Триптих-ART” – роботи знаного українського художника-емігранта Михайла Туровського виставляються уперше” [9]; “Голодомор *треба пам'ятати* не тільки в цей день, про цю трагедію треба пам'ятати завжди”
- в) **варто пам'ятати**: “Можна, звісно, відсвяткувати День соборності (і це теж треба). Але *варто пам'ятати*, що повноцінної соборності ми ще не маємо. Її ще треба створити” [10];
- г) **збережіть пам'ять**: “За допомогою рідних та знайомих загиблих ми *збережемо пам'ять* про героїв, а також висвітливо самовідданість бійців на передовій” [12];
- г) **пам'ятайте**: “І ще *пам'ятайте* про своє історичне минуле. До слова, було би непогано якимось чином змусити владу відновити ющенківські укази стосовно Бандери та Шухевича. Це дуже важливо!

Бо той, хто не поважає свого достойного минулого (а це достойне минуле), той не матиме гідного майбутнього! УПА та ОУН – це гарні, чесні сторінки. Це – українські патріоти, які воювали і з “совітами”, і з німцями” [13];

д) **згадай:** “На мітингу сепаратистів, який відбувся 23 березня в Одесі, *закликали* поляків *згадати* “бандерівські звірства” у Катині” [14];

е) **воліє не згадувати:** “Меморіальний знак, про який *воліють не згадувати*” [15];

ж) **не забуваймо/не забути:** “Також не забуваймо, що йшов 1990-й рік, це був час масових акцій, і комуністи програвали на кожному кроці” [16]; “Разом з тим ми не забуваймо і про те, що там же загинули тисячі й тисячі жертв інших національностей: українських націоналістів (зокрема, Олена Теліга та її чоловік Михайло), воїнів Радянської Армії, підпільників, різних за етнічним походженням людей, що їм нацисти визначили нещадну долю: вмерти” [17]. Зворотним мнемічним процесом до семантичного маркера “пам’ятати” є дієслова “забути, забувати”, що становить опозиційний ланцюг семантичного простору моделі: “Інколи також говорять про припинення діяльності Комуністичної партії... стверджують, що заборона публічного використання радянської символіки... Врешті решт, час закрити політичну консервацію, забути про своє тоталітарне минуле” [11].

IV. Висновки

Таким чином, обґрунтована теоретична модель, а також наведені приклади свідчать про широкий інструментарій дискурсивних засобів та комунікаційних прийомів репрезентації семантичного простору моделі “пам’ять” у медіа. Її структура, як система ідентифікаційних компонентів семантичних рівнів, утворює єдиний простір коцептуальних смислів моделі (основу творення якої становлять специфічні механізми людської пам’яті), актуалізуючи таким чином “пам’ять” у системі наук про соціальні комунікації. Перспективою подальших досліджень вбачаємо більш диференційований аналіз семантичної моделі “пам’ять”, зокрема на поверхневому рівні – коцептуальних маркерів дискурсу та глибинному рівні – лексико-стилістичному аналізі медіатексту.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. – С. 540.
2. Ігнат’єва С. Лексико-семантична репрезентація моделі “пам’ять” в українському щоденниковому дискурсі / С. Ігнат’єва // Філологічні студії. – 2011. – Вип. 6. – С. 208–221.
3. Позднякова-Кирбят’єва Е. Концептуалізація поняття і явища соціальної пам’яті / Е. Позднякова-Кирбят’єва // Вісник Міжнародного Слов’янського університету. Серія “Соціологічні науки”. – Харків, 2012. – Т. XV. – № 1, 2. – С. 15–21.
4. Сорока П. Душа при свічці (Діярюш Федора Жученка) / П. Сорока. – Тернопіль : Джура, 2002. – 160 с.
5. Теслер Г. Новая кибернетика как фундаментальная наука / Г. Теслер // Математичні машини і системи. – Київ, 2005. – № 4. – С. 3–14.
6. Стартував проект усної історії про російсько-українську війну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravdacom.ua/short/2015/10/12/148615/>.
7. Ми маємо пам’ятати ім’я кожного патріота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/poshta-dnya/mi-maemo-pamyatati-imya-kozhnogo-patriota>.
8. Свою історію треба пам’ятати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/taym-aut/svoyu-istoriyu-treba-pamyatati>.
9. В Україні вшанували жертв Голодомору-геноциду 1932–33 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/photo/v-ukrayini-vshanuvali-zhertv-golodomoru-genocidu-1932-33-rokiv>.
10. Соборність, яка важко дається [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/polityka/cobornist-yaka-vazhko-dayetsya>.
11. Рябенко С. Чи відповідає декомунізація України європейській практиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2015/04/21/302433_chi_vidpovidaie_dekomunizatsiya_ukraini.html.
12. “5 канал” згуртуватиме українців у “Єдину країну” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/.../290814_-5-kanal-zgurtovuvatime-ukrayinciv-u-iedinu-rodinu.
13. “Пам’ятайте, що Росія завжди була вашим ворогом” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/blog/40378/pamyatajte-scho-rosiya-zavzhdi-bula-vashim-vorogom>.
14. Сепаратисти звинуватили бандерівців у знищенні поляків у Катині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/short/2014/03/24/142070/>.
15. Меморіальний знак, про який воляють не згадувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pivnich.info/memorialnyj-znak-pro-yakyj-voliyut-ne-zhaduvaty/>.
16. Революція на граніті: нас можна назвати циніками, які готові загинути за ідею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/10/2/148579/>.

17. Те, чого забувати не можна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobyci/te-chogo-zabuvaty-ne-mozhna>.
18. Колискою їй був гімн України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua/?rub=5&article=1&arch=1444>.
19. Пригадали найтрагічнішу сторінку нашої історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vzhovkvi.com/istoriya/vspomnili-tragicheskuyu-stranicu-nashej-istorii.html>.
20. Збереження національної єдності в еміграції, як запорука психологічного здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://z-gazette.com>.
21. Те, чого забувати не можна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobyci/te-chogo-zabuvaty-ne-mozhna>.
22. У Нововолинську буде алея героїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua/?rub=20&article=0&arch=1728>.
23. Зустріч із ветераном у ДНЗ № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vid.cn.ua/content/view/10480/65/>.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2015.

Хитрова Т. В. Семантическое пространство репрезентации модели “память” в современных медиа

В статье исследуется семантическая модель “память” в современном медиапространстве. Основными компонентами ее репрезентации являются дискурс и текст (медиаобщение) в качестве источника семантической информации. Структура семантической модели “память” в медиапространстве представлена совокупностью идентификационных компонентов семантических объектов. Аксиологическое пространство модели “память” в медиа представлено семантическими детерминантами “помнить, вспоминать, упоминать”, которые функционируют на поверхностном и глубинном уровнях. Поверхностный уровень модели определяется его дискурсивным назначением и жанрово-видовыми пределами (эмоциональная, образная память; дневник, жизненная история, воспоминания, мемуары, некролог). Глубинный уровень идентификации семантической модели представлен функциональными предикатами или их активностью в медиатексте, характеризующими различные процессы памяти (воспоминание, сохранение, воспроизведение, припоминание, забывание).

Ключевые слова: дискурс, медиатекст, предикат, семантическая информация, семантическая модель, семантический объект.

Khitrova T. Semantic Space of “Memory” Model Representation in Contemporary Media

The article deals with the lexical and semantic model of “memory” in the contemporary media space. The main components of the model are discourse and text (the media message) as a source of semantic information. The structure of semantic “memory” model in the media space is represented by the amount of identification components of semantic objects. The semantic objects within “memory” model framework are a journalist, the audience and the media product (as a set of genre and aspectual, communicational, technological and creative techniques of semantic information encoding). The axiological space of “memory” model in media is represented by the conceptual markers “пам’ятати (remember)”, “згадувати (recall)”, “пригадувати (bring back to memory)” that function on different levels – superficial and internal. The superficial level of the model is determined by its genre and aspectual peculiarities (emotional and image memory, diary, life-story, memoirs, commentary, obituary, etc.) and discursive intent (mobilizing, institutional, integrative, communicational and instrumental, etc.). The internal level of semantic model identification is represented by the function predicates or by their performance in the media text, which characterize different memory processes (memorizing, storage, restoration, remembering, forgetting).

On the one hand, memory predicates belong to the identification mnemonic communication techniques of memorizing and forgetting, on the other, they serve in the media text as forms of compulsory and voluntary remembering. They include specific linguistic and stylistic devices, when the author uses imperative sentences that express the speaker’s violation or attempt to motivate the collocutor to the action, for example: remember, recall, forget – “маємо пам’ятати (to be to remember)”, “треба пам’ятати (must remember)”, “варто пам’ятати (should remember)”, “збережіть пам’ять (save the memory)”, “пам’ятайте (remember)”, “згадай (think back)”, “воліє не згадувати (do not want to recollect)”, “не забуваймо (don’t forget)”, etc. The image characteristics of memory are represented by the lexical units “спогади, пригадування, згадка, пам’ять (memories, remembering, mention, memory)”. The meaning of these lexical units is actualized by the use of original metaphors that belong to the conceptual model codes.

Key words: discourse, media text, memory, predicate, semantic model, semantic information, semantic object.